

MAANDBLAD

UITGEGEVEN DOOR HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

Orthoptera Neerlandica.

Nederlandsche Entomologen waren er bij de vleet.

En zijn er nog.

Onder hen mannen, die 'n wereldvermaardheid hebben.

Alhoewel vooral vlinders, kevers en vliegen hun Nederlandsche specialiteiten vonden, mochten toch ook de andere orden zich zoo nu en dan in groote belangstelling verheugen.

Over de meeste in Nederland voorkomende insecten is er dan ook al heel wat gepubliceerd.

Zoo niet over Orthoptera.

Naar kakkerlakken en sprinkhanen, sabelsprinkhanen en krekels werd er bij ons maar weinig omgekeken.

Enkele jaren geleden leek 't, dat ook hunne bestudeering 'n bijzonderen beoefenaar zou vinden in den heere H. W. van der Weele.

Zoo terloops toch wilde deze kundige Entomoloog, die zich voornamelijk toelegde op de studie der Neuroptera, zich ook over de Nederlandsche Orthoptera ontfermen.

Hij had oud en nieuw materiaal bijeengebracht, medewerkers — alhoewel weinige — gevonden en 'n voorloopige lijst van rechtvleugelige insecten uitgegeven, toen de dood, gansch onverwacht, 'n einde maakte aan z'n jong, veelbelovend leven.

Dr. D. Mac Gillavry, in 't bezit der Orthoptera uit de collectie van den Venonaar wijlen Van den Brandt, zette 'n tijdlang 't werk van van der Weele voort.

Tòen was 't dat hij in aaraking kwam met den heere C. Willemse, op 't oogenblik arts te Eygelshoven L.

C. Willemse, die zich voor alles, wat natuurlijke historie betreft, ten zeerste interesseert, nam den arbeid van Dr. Mac Gillavry over, legde zich speciaal toe op de bestudeering van rechtvleugelige insecten.

Z'n onderzoekingen heeft hij thans vastgelegd in 'n kloeke studie: „Orthoptera Neerlandica, de rechtvleugelige insecten van Nederlanden het aangrenzend gebied, door C. Willemse, lid van de Nederl. Entom. Vereeniging, met een voorrede van Dr. Mac Gillavry. Met 80 meerendeels oorspronkelijke afbeeldingen”.

Hij gaf ze uit in 't Entomologisch Tijdschrift, Deel LX, 1917.

Bevatte de lijst van H. van der Weele, in 1907 verschenen, slechts 34 verschillende in Nederland bekende Orthoptera, de heer Willemse kent er op 't oogenblik 40, n.m.l. 7 kakkerlakken, 18 sprinkhanen, 10 sabelsprinkhanen en 5 krekels.

Ook voor de meerdere kennis der verspreiding

van deze diersoort in 't aangrenzend gebied is z'n werk van groot belang.

Willemse toch houdt rekening met de Orthoptera, welke gevonden werden in 't gedeelte van Noord-West-Europa, dat begrensd wordt door de lijn gaande van Stettin over de Fläming, Harz en West-Thüringen naar Aschaffenburg a/M., vervolgens naar Mannheim, Karlsruhe en Nancy en zoo over Fontainebleau naar Havre. België en Luxemburg vallen aldus geheel binnen het behandelde gebied.

'n Nauwkeurig onderzoek zal waarschijnlijk uitwijzen dat van de 47, 81 en 69 Orthoptera, welke respectievelijk gevonden worden in België, Duitschland en Frankrijk er meer dan één tot nu toe onbekend, ook hier in ons land voorkomt.

Welnu, meerdere vondsten in Nederland, is wat de hr. Willemse door middel zijner studie o.a. beoogt.

„Ik hoop”, zoo zegt hij, „dat menige natuurvriend en verzamelaar zich nu tot deze, tot nu toe verwaarloosde, orde mag aangetrokken voelen en dan zal ik mij voldoende beloond achten voor den hieraan besteden tijd en arbeid”.

Willemse heeft ongetwijfeld zeer veel tijd en arbeid aan deze, niet minder dan 176 bladzijden beslaande studie besteed.

Hij heeft zoodoende iets geleverd van blijvenden aard.

En juist daarom is 't te hopen, dat de onvolledigheden, die natuurlijkerwijze 't werk moeten aankleven, voor wat betreft de vindplaatsen, meer en meer worden aangevuld, m.a.w. dat de hr. Willemse van alle kanten, niet 't minst van uit Limburg, opgaven moge ontvangen van vindplaatsen onzer rechtvleugelige insecten.

Ik zou hem willen aanraden 'ns af te dalen in de Limburgsche kolenmijnen. De Mijn te Spekholzerheide b.v. zal hem zeer zeker materiaal leveren ter completeering zijner vindplaatsen in Limburg van kakkerlakken en krekels.

Wil hij zoeken in de buurt van Hoensbroek en Kerkrade naar Veenmollen (*Gryllotalpa Vulgaris*), hij zal ze daar zeker aantreffen.

Meer dan eens heb ik ze er persoonlijk gevonden.

Intusschen feliciteeren we den heere Willemse van harte met wat hij door deze studie voor den zooveelsten keer op dierkundig gebied weer presteerde.

JOS. CREMERS

Dorcadion fuliginator.

't Vorig jaar beloofde ik mijn best te zullen doen in 1917 een σ *Dorcadion fuliginator* te vangen voor de Standaardcollectie van Jhr. Dr. Ed. Everts. Haast meende ik in mijn hoop te wor-

den teleurgesteld en mijn belofte niet te kunnen vervullen. Immers de strenge winter had misschien, naar ik dacht, veel schade berokkend aan de Ned. fauna, alsmede deden mij zulks vreezen de geweldige heidebranden vlak bij het gebied, waar de Dorc. ful. 't vorig jaar gevonden was. Na verschillende succesloze excursies in de warme Juni-maand en in de eerste helft van Juli, mocht het mij toch eindelijk gelukken op een excursie d.d. 24 Juli i.l. zelfs 6 exemplaren in handen te krijgen.

Op eenige latere tochten, onder brandend heete Julizon, was ik wederom zoo gelukkig eenige exemplaren mee naar huis te nemen.

Was dus tot het vorige jaar de Dorc. fuliginator in Nederland onbekend, thans zou ik met het oog op deze meerdere vondsten het beestje een plaatsje willen geven onder onze inheemsche coleoptera.

D. WILFRIDUS RISWICK O.S.B.

Merkelbeek.

Een kijkje in den Museumtuin.

Door den strengen winter zijn de seizoenen een weinig verschoven, zoodat, evenals daarbuiten in de natuur, ook in den Museumtuin thans sommige plantsoorten nog bloeien, die anders reeds haar rol hadden afgespeeld. Met deze vertraging bleven toch meestal de organen normaal van vorm; bij enkele ging ze gepaard met seizoensmorphisme.

Reeds dadelijk zien we rechts van den ingang den Varengroep, die wel schik schijnt te hebben in dezen natten warmen zomer. De Vrouw-tjes-waren en de Konings-waren wuiven ons toe met haar groote gevederde bladen. De laatste draagt al zijn kanceelkleurige sporenhouders. Vooral dezen Konings-waren mogen we wel goed in eere houden, want zijn geliefkoosde woonplaats bij de venen te Schinveld en Brunssum zal nog bij 't einde van dit jaar ontgonnen zijn; alleen in een paar kleine gelukkig verborgen veentjes zullen er nog enkele exemplaren gespaard blijven.

Langs den woningmuur bij 't Varenperk groeit een struikje Klimop, een variëteit van 't Gewone Klimop die men maar zelden aantreft; de bladen zitten dicht op elkaar; ze zijn deels langgerekt met spitsen of stompen top, deels stomp en driehoekig, terwijl de bladvoetlobben elkaar bedekken of soms geheel vergroeid zijn, daarom heet ze *Hedera helix sagittifolia*. Wel hoort ze niet thuis in een specifiek Limb. plantenverzameling, maar onze Flora bezit zoo weinig planten die in iederen muur kunnen leven of er, zonder hulp langs kunnen opklimmen, dat we haar graag dit ongunstige plaatsje gunnen; we moeten toch die oude doodsche stadsmuren wat leven zien bij te brengen. Evenals 't wilde Klimop heeft ook deze variëteit nog al wat van den vorst geleden; niet echter de vorm met wit en rose geteekende bladen in 't Veilerboschje; dezen zullen we haar dan ook tot gezelschap geven.

* * *

Recht tegenover den ingang ziet men een groote Zuring, n.l. *Rumex aquaticus* en 't is onbegrijpelijk hoe deze zeldzame plant van rivieroeveren hier nog zulke verbazende afmetingen kan aannemen, nog grooter zelfs dan op haar natuurlijke standplaats.

Een ander bewijs hoe sommige echte moeras- of zelfs waterplanten zich kunnen aan anderen bodem aanpassen, vinden we hier in den kleinen kuil rechts vóóran in den tuin. Hier zien we *Lysimachia thyrsoflora* en *Ranunculus Lingua* weeldrig groeien en bloeien en zelfs hun zaden rijpen. Al blijft de bodem hier wel wat langer vochtig, water blijft er nauwelijks in staan. Zelfs *Carex canescens*, een Zegge uit bronnen en slooten, zien we op 't Graminéeperk ook buitengewone afmetingen bereiken.

Lysimachia nummularia op 't naastgelegen perk, staat er blijkbaar wat te zonnig; althans in wat schaduw bloeit ze milder en slingert ze haar lakken wijder uit. Maar heeft een onzer leden al wel eens rijpe vruchten bij deze soort ontmoet? Dan houden we ons voor mededeeling aanbevolen, 't zij aan wildgroeiende of aan gekweekte exemplaren.

Met de Orchideën ziet 't er, ronduit gezegd, niet best uit; de meeste kalkminnende soorten zijn dit jaar niet opgekomen. *Herminium monorchis* is echter nu nog in vollen bloei. Of we hier te doen hebben met dezelfde onbekende oorzaak, waardoor ook in andere botanische tuinen deze plantenfamilie steeds te gronde gaat, of wel dat er dit jaar vele bevroren zijn, of misschien een poos onder den grond werkeloos blijven? We willen nog maar weer eens afwachten. Maar wat vreemd aandoel, is dat juist zeer moeilijk te kweken soorten als *Epipactis palustris* hier zoo fleurig groeit en nu vol zaaddoozen zit. Ook andere Moerasorchideën, zooals *Orchis maculata* en *O. Trautsteineri*, staan er dus goed voor.

Iets verder bloeit nog een groep Bastaardwederiken. 't Mooiste hiervan is wel *Epilobium angustifolium*, 't Wilgenroosje, met zijn lange aren van purperen bloemen. In 't wild breidt 't zich zoo gemakkelijk uit, zoowel door zijn lange worteluitloopers als door zaad dat met een valscherminrichting voorzien is, dat er sommige boschkannten en zandhellingen, ja zelfs brikkenovens er purper van schijnen. Toch houdt 't op andere plaatsen veel minder stand dan men zou verwachten.

Her in den Museumtuin hebben we tevens de var. met witte bloemen, die we vóór den oorlog meebrachten van bij Malmedy en Stavelot. Hierbij zijn de bovenste stengels en zaaddoozen niet rood aangelopen zooals bij de type, maar groenachtig wit.

Beide zijn elegant schoone verschijningen waar men geen spijt van zal hebben als men hen een plaatsje in den tuin inruimt. Ze groeien gewillig in iederen tuingrond en verblijden ons den heelen zomer door met hun fijne bloemenpracht. Worteluitloopers staan den leden gaarne ter beschikking.

Een wederdienst zou men ons bewijzen met de witbloemige var. van 't Harig Wilgenroosje (*Epil. hirsutum*). Ook hiervan behoort de type tot de mooiste inlandsche planten, die ook zonder veel water wel wil gedijen. In 't Langgrachtje te Maastricht staan zelfs een paar ex. op den ouden vestingmuur te bloeien. We zouden wel gaarne zien dat zich nog meer flora's kinderen op deze oude overblijfsels gingen vestigen; nergens bloeit en geurt in 't voorjaar zoo mooi de Muurbloem als hier.

* * *

We gaan nu naar de afdeling der Lipbloemigen en kunnen zien hoe een paar Gamandersoorten *Teucrium Botrys* en *T. Chamaedrys* den heelen zomer zich toeien met honderde lieve rosc bloempes en in de zon de aromatische geuren van haar loof aan de omgeving mededeelen. 't Zijn in de vrije natuur dan ook echte bergbewoonsters; de eerste vooral in Z. O. Limb. (Wylré, Eis, Gulpen, Vaals), de andere op 't zuidelijkst deel van den Pietersberg; deze laatste komt juist 't meest tot haar recht op 't Belgische gedeelte van den berg zuidwaarts van Kl. Lanaye, op deze warme oosthelling, waar geen heesters of hooge planten haar hinderen, maar waar ze alleen gezelschap heeft van Thijm en andere lage planten, die zich zoo gaarne in de zon koesteren. 't Is dan ook een aardig plantje voor een kunstmatige rotspartij.

Men kan in den Museumtuin nog heel wat meer soorten zien, die wel waard zijn als sierplant gekweekt te worden. Zoo b.v. 't gewone *Sedum purpureum*. Voor de geringste verzorging betuigt ze ons haar dank met dikke vleezige bladen en groote roode bloentrossen. Zelfs met heel weinig grond of op een niet te drogen muur is ze nog tevreden. En wat een massa insekten trekken haar bloemen, vooral na 't middaguur, niet aan! Ze vinden er zooveel honig, dat vlinders, hommels, bijen en vliegen er zonder te twisten voortdurend van zitten te snoepen.

Volop bloeit nog *Armeria vulgaris*, afkomstig van de Geulweiden bij Cottescn. Haar nog twijfelachtige systematiek hoort in 't Jaarboek thuis. We willen hier alleen opmerken, dat 't een andere vorm is dan die men hier zooveel als randplantje kweekt; deze heeft voor dit doel lagere stengels, die zacht behaard zijn, terwijl de Geuloeverplanten hooge kale stengels bezitten. Beide vormen komen in Noord-Nederland 't meest aan de zeekust voor; de Z. Limb. moet door de Geul van Neutraal gebied zijn meegekomen, want ze volgt streng en uitsluitend 't Zinkvioletje. Dit laatste staat ook nog te prijken met zijn vele heldergele bloemen en men ziet dat 't ook zonder zinkgrond 't evengoed kan stellen. Zelfs staan er zaailingen van in den omtrek.

Dit zijn alweer een paar voorbeelden hoe planten die zich in de vrije natuur een bepaalden bodem uitzoeken en daarbuiten niet wild voorkomen, in gewonen tuingrond toch evengoed of nog beter gedijen. Massart meent, dat *Armeria vulgaris* zich alleen van 't zout bedient om andere concurrenten te weren. Daarmee is echter 't raadsel nog niet geheel opgelost.

Letten we nog even op *Vincetoxicum officinale*. Voor enkele weken viel deze niet op, zoo onooglijk waren hare kleine stervormige bloempjes; doch nu looft ze zich met vele groote kokervruchten, die, als ze straks openspringen, een groote menigte met wit-zijdeharige valschermen voorziene zaden de lucht in zenden, om haar voortplanting te verzekeren.

Toch was er voor een paar weken bij die nietige bloemen nog wel wat te zien; 't stuifneel was tot klompjes vereenigd, die twee aan twee door een steeltje aan een klemvormig lichaampje verbonden waren, waarin de zuiger of pootje van het honigzoekend insekt bekneeld raakte, zoodat bij 't terug-

trekken 't stuifneel meege rukte werd, om zoo op een andere bloem terecht te komen.

Dan heeft deze plant nog 't eigenaardige, dat na de kieming van 't zaad de stengel door de wortels langzamerhand veel dieper in den bodem getrokken wordt, zooals bij sommige bol- en knolgewassen.

Dit ex. is afkomstig van den Pietersberg, waar ze in massa op 't krijt groeit. Behalve een kleine kolonie te St. Geertruide komt ze in Zuid-Limb. elders niet voor, ofschoon men zou verwachten dat ze zich in al die jaren toch ook veel verder Zuid-oostwaarts had uitgebreid; 'tgeen overigens wegens haar giftige eigenschappen nu juist niet gewenscht is.

Voor heesters is er natuurlijk in zoo'n kleinen tuin geen plaats, we moeten nu reeds met de ruimte woekeren; toch vinden we er een paar zeer lage struikjes, de Verfbrem (*Genista tinctoria*), die in den vroegen zomer geheel bedekt is met gele bloemen; de fijne takjes buigen onder den last der bloemen.

Aan de Struikweegbree (*Plantago cynops*), een aangevoerde plant, hebben we gemeend een plaatsje te mogen afstaan, omdat de andere weegbreesoorten kruidachtig zijn.

A. DE WEVER.

Fr. J. H. M. Thys. †

Plotseling overleed, begin Juli, te Wageningen, de heer F. J. H. M. Thys, in leven leeraar aan de Rijks Hoogere Land-, Tuin- en Boshouwschool.

De heer Thys, geboren Maastrichtenaar, was sinds ettelijke maanden lid onzer vereeniging.

Wie de laatste algemeene bijeenkomst te Heerlen bijwoonde, zal zich herinneren, met wat 'n enthousiasme de heer Thys, toen ter vergadering aanwezig, 't plan toespande van ons Genootschap, om in den Herbst te Maastricht eene Mycologische tentoonstelling te houden.

Volgaarne, zoo beloofde hij, zou hij aan die tentoonstelling z'n medewerking verleenen.

't Heeft niet mogen zijn.

Hij ruste in vrede!

Helleborus viridis L.

(Wrangwortel).

Van den Heer Rameckers te Boeholtz ontvingen we deze plant met mededeeling, dat ze daar als wildgroeiend voorkwam in meer dan 100 exemplaren. De groeiplaats bleek nog al erg verborgen, n.l. bij een ouden hollen weg van de hoeve Vliengendaal naar Boeholtz, genaamd „de oude graaf“, zoo vochtig dat men zelfs 's zomers alleen na langdurige droogte hem geheel kan volgen.

Hell. vir. is eigenlijk geen zuiver inlandsehe soort; haar geogr. gebied omvat hoofdzakelijk 't westelijk deel van Middeneuropa; haar noordgrens ligt o.a. in Zuid-België. Wel wordt ze hier nog wel als geneesmiddel tegen veeziekten gekweekt, en 't is zoo goed als zeker, dat al haar vindplaatsen in Nederland op resten van cultuur berusten. Waar ze echter eenmaal een geschikte plek vindt, houdt

ze stand en breidt zich vrij snel uit. Zelfs vindt men haar bij Meehelen (Wittem) in een bosch ver van menschelijke woningen, in grootte hoeveelheid, zoodat men hier zou twijfelen of ze wel overblijfsel van menschelijke cultuur is. Ook langs de Worm bij Rimborg groeit ze welig.

In ieder geval, de vindplaats te Boeholz is weer een mooie aanwinst, en de plant mag, al is ze oorspronkelijk een vreemdelinge, als vergoeding beschouwd worden voor al de verliezen die we hier helaas te boeken hadden. Zelfs daar te Boeholz nadert de kalkontginning haar bedenkelijk, van twee kanten reeds.

Hell. vir. is ook een aardige sierplant; al heeft ze niet 't schitterend witte bloemdek van Hell, niger (de Kerstroos) en al bloeit ze wat later, toeh zijn ons in trieste winterdagen ook haar eenvoudig groene bloemen een welkome afleiding voor 't oog en wekken ze de gedachte aan de dra volgende lente.

Een „monstruositeit” bij Orchideën.

Verleden jaar ontving ik uit Gulpen (van den Hr. Stessen) en uit Bunde (van Reclor Brouns) een ex. van *Gymnadenia conopsea* resp. *Oreliis maeutata*, 'twelk in plaats van alle resp. de meeste bloemen, patrijke groene schutbladen toonde, zoodat men geen bloeiwijze maar een 20 c.M. lange groene aar kreeg. Al deze schutbladen zaten in een spiraal en waren met hun langen draadvormigen punt naar binnen gebogen; voor iedere bloem waren wel 10 schutbladen aanwezig.

Dit jaar leverden die planten weer 'tzelfde beeld op. In 't algemeen komen er bij Orchideën niet zooveel monstruositeiten voor, en waar bij andere geslachten wel eens abnormaal lange schutbladen optreden, blijven de bloemen dan toch normaal.

Hoe of de afwijking bij deze Orchidee ontstond, is alsnog niet te verklaren. Een ziekte was nergens vast te stellen. Zulke vormen worden tot 't gebied der „monstruositeiten” gebracht. Dit zegt echter niet veel. Er bestaan zeker erfelijke afwijkingen (erf. fasciatie en klemdraai o.a.) waarbij geen ziekte de oorzaak is. Ook kweekt men b.v. een vorm van *Plantago major*, waarbij bladvormige schutbladen voorkomen, en deze is zaadvast.

Bij vele monstruositeiten is zeker een ziekte in 't spel. Toch is 't soms moeilijk een grens te trekken. Of de mensch of 't vee of een mikroorganisme de stoornis teweegbrengt, dikwijls is 't een prikkel die de plant tot abnormale weefselvermeerdering aanzet. Evenals de Japanners kunstnatiege dwergvormen van Coniferen kwecken, kunnen er in de vrije natuur ook misvormingen ontstaan die een indruk geven alsof ze opzettelijk waren te voorschijn gebracht (b.v. de Tafel-, Slangen-, Candela-berspar enz.). Planten die meermalen ingenepen worden of telkens door 't vee afgegraasd worden, krijgen ook een andere groeiwijze, waardoor sommige ten onrechte tot variëteiten verheven zijn. 't Gebied der „monstruositeiten” is voorloopig te beschouwen als een afvalterrein, waar men allerlei onderbrengt waarmee men in de systematiek geen weg weet. Cultuurproeven zullen ook hier meer licht brengen.

Nuth.

A. DE WEVER.

'n Eigenaardige Nestelplaats.

Dat vogels, vooral meezen, soms eigenaardige nestelplaatsen kiezen is overbekend.

En 't bleek dit jaar weer 'ns 'n keer te meer in Amstenrade.

Gelijk overal in de buurt, werden bij den aanvang van den oorlog, op militair bevel, ook te Amstenrade de wegwijzers ontdaan van hunne zoggenaamde „armen” met plaatsnamen.

Van die wegwijzers bleef alleen „de paal” maar staan.

In den ijzeren hollen kop van zoo'n wegwijzer had dit jaar een meesjespaar te Amstenrade z'n nest gebouwd.

Toegang tot de holle kregen de beestjes door middel van 't gat, waarin voorheen de „armen” vastgeschroefd zaten.

J. C.

Witte mollen.

Half Augustus l.l. kregen we van den Z. E. H. A. Kengen, pastoor te Caberg, een bericht op dierkundig gebied, 'twelk waard is in wijdere kringen bekend te worden gemaakt.

„Zoeven”, aldus de berichtgever, „krijg ik per post toegezonden door den Burgemeester van Noorbeek, een mol met geel-witte vacht; ongeveer een maand geleden ving de kater van mijn koster in mijn luin ook een dergelijken mol, maar deze huid was mooier wit.”

Witte en wit-geele mollen schijnen derhalve nog al 'ns voor te komen.

Voor toezending van dergelijke exemplaren houden we ons ten zeerste aanbevolen.

Ze zullen 'n plaats krijgen in het Museum.

JOS. CREMERS.

Voor 't Museum.

Ontvangen van den heer Frans Straelmans te Linne: 'n slagtaand van 'n *Mammouth*, aldaar gevonden bij 't uitbaggeren der Maas.

Voor de Bibliotheek.

Ontvangen van den Schrijver: *Orthoptera Neerlandica*, de rechtvleugelige insecten van Nederland en het aangrenzend gebied, door C. Willemsse, Lid van de Nederl. Entom. Vereeniging, met een voorrede van Dr. D. Mac Gillavry. Met 80 meerendeels oorspronkelijke afbeeldingen. (Overgedrukt uit het Tijdschrift *Entomologie*, Deel LX, 1917).

Officieel.

Nieuwe leden van het N.-H. Genootschap: de heeren W. ten Dam Ham, Heerlen; K. Dols, hoofdonderwijzer, Vaals.